

Zlecenie płatnicze – jako rozliczenia pieniężne – zawierające polecenie wykonania transakcji płatniczej

dr Ewa Kowalewska¹

Problematyka rozliczeń pieniężnych należy obecnie to zagadnień o doniosłym znaczeniu w kontekście funkcjonowania banków, przede wszystkim z uwagi na rozwój bankowości internetowej. Ponadto obejmuje swym zakresem zagadnienia o charakterze szerszym, odnoszącym się do funkcjonowania rynku usług płatniczych, a nawet całego rynku finansowego. Podstawowym celem badań i analiz przeprowadzonych na potrzeby niniejszego opracowania było nie tyle kompleksowe ujęcie problematyki rozliczeń pieniężnych, ile przede wszystkim próba usystematyzowania rozwiązań prawnych w zakresie zleceń płatniczych, które służą wykonywaniu transakcji płatniczych. W związku z tym zwrócono uwagę na zasady, które obowiązujące ustawodawstwo przypisało realizacji zleceń płatniczych, zwracając jednocześnie uwagę na podstawowe w tym obszarze (i jednocześnie szczególne) definicje. Zasadniczą tezą badawczą było założenie, że zlecenia płatnicze nie mogą stanowić autonomicznego obszaru działalności (bankowej czy też innej), która będzie podlegała regulacji jedynie jednego aktu prawnego. Podstawową metodą badawczą wykorzystaną na potrzeby niniejszego opracowania była metoda dogmatyczno-prawna, a analizie poddano obowiązujące ustawodawstwo oraz literaturę przedmiotu.

Uwagi wstępne

Zlecenie płatnicze, uregulowane na gruncie ustawy z 19.8.2011 r. o usługach płatniczych², obok polecenia przelewu i polecenia zapłaty, podlegających reżimowi ustawy z 29.8.1997 r. – Prawo bankowe³, jest formą rozliczenia pieniężnego opartego na oświadczeniu określonej kategorii podmiotów (płatnika lub odbiorcy), które zawiera polecenie wykonania transakcji płatniczej.

Odnosząc się do szeroko pojętego zagadnienia rozliczeń pieniężnych, należy wskazać, że analiza podstawowych w tym zakresie regulacji prawnych, tj. przepisów Kodeksu cywilnego oraz Prawa bankowego, wskazuje, że nie można uznać ich za regulację kompleksową. Poszerzenie tej analizy o ustawę o usługach płatniczych jest niezbędne.

Jednocześnie przeprowadzone badania wykazały, że dokonanie analizy regulacji prawnej, odnoszącej się do zleceń płatniczych tylko na podstawie ustawy o usługach płatniczych jest niewystarczające. W związku z tym charakterystyka regulacji rozliczeń pieniężnych, a w szczególności zlecenia płatniczego, wymaga szerokiego spojrzenia, przez pryzmat wymienionych wyżej aktów prawnych.

Mając na względzie tytułowy przedmiot rozważań, należy w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na zakres transakcji płatniczych oraz umowę rachunku płatniczego, która służy wykonaniu takich transakcji. Ponadto wyodrębnić trzeba charakterystyczne elementy tzw. umowy ramowej, o której mowa w ustawie o usługach płatniczych. Takie usystematyzowanie pozwoli wyłonić cechy charakterystyczne dla rozliczeń pieniężnych, a w szczególności zleceń płatniczych, przy jednoczesnym wskazaniu problemów interpretacyjnych.

Zakres podmiotowy i przedmiotowy transakcji płatniczych – podstawowe definicje

W myśl postanowień ustawy o usługach płatniczych transakcja płatnicza to zainicjowana przez płatnika lub odbiorcę wpłata, transfer lub wypłata środków pieniężnych. Do wykonywania transakcji płatniczych służy rachunek płatniczy. Zakres podmiotowy transakcji płatniczych wskazuje na płatnika i odbiorcę. Zgodnie z przedmiotową ustawą przez płatnika należy rozumieć osobę fizyczną, osobę prawną oraz jednostkę organizacyjną niebędącą osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną (czyli: spółka jawna, spółka komandytowa), składającą zlecenie płatnicze. Podobnie zdefiniowano odbiorcę, którą jest osoba fizyczna, osoba prawna oraz jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną, będąca odbiorcą środków pieniężnych stanowiących przedmiot transakcji płatniczej. Odbiorca to podmiot, który uczestniczy w transakcji płatniczej. Ponadto podkreślić należy, że zgodnie z treścią art. 2 pkt 34 UsłPłatU, płatnik i odbiorca stanowią grupę tzw. użytkowników.

Mając na uwadze powyższe, wskazać należy także, że ustawodawca w ustawie o usługach płatniczych określił, iż inicjatorem transakcji płatniczej może być płatnik – składający zlecenie płatnicze lub odbiorca – środków pieniężnych stanowiących przedmiot tej transakcji. Jednak należy zwrócić uwagę, że odbiorca jako beneficjent transakcji może być jej inicjatorem w ograniczonym zakresie, np. w przypadku polecenia zapłaty.

¹ Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Szczeciński.

² T.j.: Dz.U. z 2020 r. poz. 794 ze zm.; dalej jako: UsłPłatU.

³ T.j.: Dz.U. z 2020 r. poz. 1896 ze zm.; dalej jako: PrBankU.

Jak wskazano wyżej, przedmiotem transakcji płatniczej może być: wpłata, transfer lub wypłata środków pieniężnych. Istotą transakcji płatniczej jest zatem zainicjowanie:

- a) wpłaty środków pieniężnych na rachunek płatniczy,
- b) transferu środków między rachunkami płatniczymi,
- c) wypłaty środków pieniężnych z rachunku płatniczego.

Wykonywanie transakcji płatniczych odbywa się poprzez wykorzystanie rachunku płatniczego, który może być prowadzony dla jednej lub większej liczby użytkowników. Przez rachunek płatniczy rozumieć można także rachunek bankowy oraz rachunek członka spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej, pod warunkiem że rachunki te służą do wykonywania transakcji płatniczych. Ponieważ ustawodawca określa, że rachunek płatniczy prowadzony jest dla użytkowników i przez nich wykorzystywany, to wywnioskować można, że rachunek taki może być prowadzony dla płatnika lub dla odbiorcy. Podkreślić należy, że rachunek płatniczy prowadzony jest przez tzw. dostawcę usług płatniczych. Jednocześnie warto zauważyć, że w myśl postanowień ustawy o usługach płatniczych dostawca usług płatniczych prowadzi rachunek płatniczy tylko dla płatnika. Ustawodawca nie wymienił w tym przypadku odbiorcy, który przecież jest wskazany w definicji użytkownika i w konsekwencji zaliczony do podmiotów, dla których prowadzi się rachunek płatniczy. Takie przeoczenie ustawodawcy należy ocenić krytycznie, wywołuje bowiem niepotrzebne wątpliwości natury praktycznej.

Odwołując się do treści art. 4 ust. 2 UsłPłatU, wskazać trzeba, że ustawodawca określił zakres podmiotowy dostawcy, mając na uwadze obowiązujące regulacje prawne, w szczególności Prawo bankowe. W związku z tym dostawcą może być wyłącznie:

- a) bank krajowy,
- b) oddział banku zagranicznego,
- c) instytucja kredytowa i oddział instytucji kredytowej,
- d) instytucja pieniądza elektronicznego i oddział instytucji pieniądza elektronicznego,
- e) oddział podmiotu świadczącego w innym niż Rzeczpospolita Polska (dalej: RP) państwie członkowskim, zgodnie z prawem tego państwa, pocztowe usługi płatnicze,
- f) instytucja płatnicza,
- g) Europejski Bank Centralny, Narodowy Bank Polski, bank centralny państwa członkowskiego innego niż RP,
- h) organ administracji publicznej,
- i) spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa lub Krajowa Kasa Oszczędnościowo-Kredytowa,
- j) biuro usług płatniczych,
- k) mała instytucja płatnicza,
- l) dostawca świadczący wyłącznie usługę dostępu do informacji o rachunku.

W kontekście wskazanego katalogu odnotować należy, że implementując dyrektywę 2007/64/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 13.11.2007 r. w sprawie usług płatniczych

w ramach rynku wewnętrznego zmieniająca dyrektywy 97/7/WE, 2002/65/WE, 2005/60/WE i 2006/48/WE i uchylająca dyrektywę 97/5/WE⁴, każde z państw zostało zobligowane do wyróżnienia sześciu kategorii dostawców usług płatniczych: instytucje kredytowe (w tym także oddziały instytucji kredytowych), instytucje pieniądza elektronicznego, instytucje świadczące żyro pocztowe uprawnione do świadczenia usług płatniczych zgodnie z prawem krajowym, instytucje płatnicze, Europejski Bank Centralny i krajowe banki centralne oraz państwa członkowskie UE bądź ich władze regionalne lub lokalne. Katalog dostawców wskazany w ustawie o usługach płatniczych uwzględnia zatem nie tylko wymogi unijne, ale także w ramach tzw. opcji narodowych specyfikę podmiotów tworzących rynek bankowy w Polsce. Taka konstrukcja katalogu dostawców wskazuje na konsekwencję ustawodawcy polskiego i podział zastosowany w ustawie Prawo bankowe na banki krajowe i zagraniczne oraz wyodrębnienie instytucji kredytowej jako „innego” podmiotu, co stanowi wyraz kompromisu między prawem unijnym a prawem polskim⁵.

Charakter prawny umowy ramowej

Wykonywanie transakcji płatniczych odbywa się na podstawie umowy ramowej jako umowy o usługę płatniczą, która reguluje wykonywanie „indywidualnych transakcji płatniczych”, może także zawierać postanowienia w zakresie prowadzenia rachunku płatniczego (co oznacza, że umowa ramowa może być umową rachunku płatniczego). Podkreślić należy, że rodzaje usług płatniczych wymienił ustawodawca w art. 3 UsłPłatU, co należy ocenić jako istotny walor tej ustawy. W tym katalogu znalazły się m.in. czynności określone jako transakcje płatnicze: „wpłata gotówki na rachunek płatniczy”, „wypłata gotówki z rachunku płatniczego” oraz „transfer środków pieniężnych na rachunek płatniczy”. Świadczy to zatem o zaliczeniu transakcji płatniczych do katalogu usług płatniczych. Wydaje się jednak, że właściwsze byłoby określenie, że usługi płatnicze polegają m.in. na wykonywaniu transakcji płatniczych. Takie założenie pozostaje w zgodzie z przyjętą regulacją (wyrażoną w rozdziale 3 UsłPłatU), w myśl której umowa o usługę płatniczą reguluje wykonywanie transakcji płatniczych.

Należy zwrócić uwagę, że formułując definicję umowy ramowej, ustawodawca odniósł ją nie do „transakcji płatniczych”, ale do „indywidualnych transakcji płatniczych”, co stanowi istotną różnicą. Podkreślić należy także, że ustawodawca nie definiuje wymienionej „indywidualnej transakcji płatniczej”, a jedynie, co wskazano wyżej, „transakcją płatniczą”.

⁴ Dz.Urz. UE L Nr 319, s. 1.

⁵ A. Zalcewicz, [w:] A. Zalcewicz, B. Bajor (red.), Ustawa o usługach płatniczych. Komentarz, Warszawa 2016, s. 99.

Zauważyć warto również, że „indywidualna transakcja płatnicza” nie może być utożsamiana z „pojedynczą transakcją płatniczą”, ponieważ, jak wskazano w definicji w art. 2 pkt 23 UsłPłatU, jest to transakcja nieobjęta umową ramową. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że indywidualna transakcja płatnicza to każda transakcja płatnicza wykonywana na podstawie umowy o usługę płatniczą⁶. Pomimo takiego wniosku należy jednak krytycznie ocenić postawę ustawodawcy, który wykazuje się niedbałością legislacyjną, pomijając zdefiniowanie stosowanych w ustawie pojęć⁷.

Rachunek płatniczy służy do wykonywania transakcji płatniczych. Przyjmując zatem, że transakcja płatnicza jest jednym z kilku rodzajów usług płatniczych, to umowa ramowa jako umowa o usługę płatniczą będzie nie tylko umową rachunku płatniczego, ale także jej zakres może być szerszy, podyktowany pełnym katalogiem usług płatniczych, wymienionych w art. 3 UsłPłatU.

Jak wyżej wskazano, rachunek płatniczy może być prowadzony przez banki (rachunek bankowy) i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe (rachunek członka spółdzielczej kasy oszczędnościowo-kredytowej), pod warunkiem że rachunki te służą do wykonywania transakcji płatniczych. Odwołując się do rodzajów rachunku bankowego, wymienionych w art. 49 PrBankU, należy zastanowić się, jakie rachunki bankowe w powyższym kontekście miał na myśli ustawodawca w ustawie o usługach płatniczych. Ponieważ na gruncie ustawy o usługach płatniczych mowa o rachunkach bankowych tylko w odniesieniu do usług płatniczych, to konsekwencją tego będzie wyłączenie niektórych rodzajów rachunków bankowych wymienionych w Prawie bankowym. W tym zakresie zastosowanie znajduje także art. 6 UsłPłatU, gdzie określone zostały wyłączenia przedmiotowe, w tym m.in. usługi wykonywane wyłącznie z wykorzystaniem papierowych książeczek oszczędnościowych, w przypadku gdy wszelkie transakcje są rejestrowane wyłącznie w tych książeczkach. Oznacza to, że poza pojęciem rachunku płatniczego pozostaną rachunki oszczędnościowe związane z książeczkami oszczędnościowymi. Wątpliwości pojawiają się także z uznaniem jako rachunku płatniczego rachunku lokaty terminowej czy rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej, które powiązane są z instytucją tzw. lokat sztywnych, niepozwalających na dokonywanie wpłat i wypłat środków pieniężnych (czyli na dokonywanie transakcji płatniczych). Wyłączeniem w tym zakresie objęte będą także rachunki bankowe prowadzone w walutach innych niż waluty państw członkowskich⁸.

Mając powyższe na uwadze, należy uznać, że umowa rachunku bankowego może stanowić umowę ramową, jednakże pod warunkiem spełnienia łącznie dwóch następujących warunków:

1) rachunek bankowy będzie rachunkiem płatniczym,

2) usługi, świadczone w ramach tego rachunku bankowego, mogą być objęte zakresem zastosowania ustawy o usługach płatniczych (tj. usługi płatnicze).

Podstawy prawne przeprowadzania rozliczeń pieniężnych

Przepisy prawne odnoszące się do rozliczeń pieniężnych, zawarte w Kodeksie cywilnym (przepisy o umowie rachunku bankowego) i w ustawie Prawo bankowe, należą do dziedziny prawa prywatnego. Chociaż obecnie brak definicji legalnej rozliczeń pieniężnych⁹, to nie ma wątpliwości, że należą one do kategorii czynności bankowych *sensu stricto*¹⁰. W myśl postanowień art. 63 PrBankU rozliczenia takie mogą być przeprowadzane, jeżeli przynajmniej jedna ze stron rozliczenia ma rachunek bankowy. Doktryna zalicza bankowe rozliczenia pieniężne do operacji pośredniczących¹¹. Odnotować należy, że rozliczenia pieniężne powinny prowadzić do zmiany stanu środków pieniężnych na rachunku bankowym, należącym do posiadacza. W związku z tym rozliczeniem pieniężnym nie będzie dokonanie przez bank operacji, w wyniku których następuje zmiana zapisu w księgach rachunkowych, która jednocześnie nie wywołuje skutków o charakterze cywilnoprawnym¹². Ponadto warto podkreślić, że zdarzeniem, które inicjuje rozliczenie pieniężne, jest będące oświadczeniem woli, tzw. polecenie rozliczeniowe, które pochodzi od posiadacza rachunku bankowego. W literaturze przedmiotu podkreślono, że na gruncie Kodeksu cywilnego zwane jest ono zleceniem, ale nie może być ono utożsamiane ze zleceniem, o którym mowa w art. 734 i n. KC¹³.

Przepisy Prawa bankowego wskazują sposoby dokonywania rozliczeń pieniężnych¹⁴, wymieniając dwie formy: gotówkowe i bezgotówkowe oraz dwa sposoby ich przeprowadzania: tradycyjny i nowoczesny. Pierwszy sposób polega na wykorzystaniu papierowych nośników danych, drugi na-

⁶ W. Iwański, Umowa rachunku bankowego objętego bankowością internetową z punktu widzenia nowej regulacji usług płatniczych, Warszawa 2014, s. 42.

⁷ Należy także zwrócić uwagę, że ustawodawca w ustawie o usługach płatniczych posługuje się pojęciem „środki pieniężne” lecz nie definiuje tego pojęcia, co wydaje się być istotnym mankamentem przy interpretacji przepisów dotyczących pieniądza elektronicznego.

⁸ W. Iwański, Umowa rachunku..., s. 95.

⁹ W wyniku nowelizacji PrBankU z 7.1.002 r. zrezygnowano z tej definicji, którą wyrażał art. 63 PrBankU.

¹⁰ Z. Ofiarski, Prawo bankowe, Warszawa 2017, s. 238.

¹¹ W.L. Jaworski, Z. Krzyżkiewicz, B. Kosiński, Banki – rynki, operacje, polityka, Warszawa 1992, s. 106 i n.

¹² A. Socha, Bankowe rozliczenia pieniężne a świadczenia pieniężne, Radca Prawny 2000, Nr 2, s. 65.

¹³ W. Iwański, Umowa rachunku..., s. 116 oraz przywołany tam: S. Grzybowski, System Prawa Cywilnego, Wrocław 1976, T. 3, cz. 1, s. 771 i n.

¹⁴ Szerzej: Z. Ofiarski, Prawo..., s. 239; M. Chudzik, Obowiązkowe pośrednictwo uprawnionych banków w świetle znówelizowanego prawa bankowego, Prawo Bankowe 2008, Nr 4, s. 49.

tomiast oznacza wykorzystanie nośników elektronicznych¹⁵. Rodzaje rozliczeń gotówkowych nie budzą wątpliwości, zalicza się do nich czeki gotówkowe oraz wpłatę gotówki na rachunek bankowy wierzyciela. Natomiast bezgotówkowe rozliczenia pieniężne to w szczególności polecenie przelewu, polecenie zapłaty, czek rozrachunkowy i karta płatnicza. Nie jest to jednak katalog zamknięty¹⁶. Banki mogą oferować także inne formy rozliczeń. Przepisy Prawa bankowego nie definiują, czym jest „rozliczenie” czy „bankowe rozliczenie pieniężne”.

Mając na uwadze nie tylko regulacje ustawy Prawo bankowe, ale także definicje, o których mowa wyżej, tj. „usługa płatnicza” i „transakcja płatnicza”, podkreślić należy, że każde rozliczenie pieniężne będzie zawierało się w pojęciach usługi płatniczej oraz transakcji płatniczej¹⁷. Jednocześnie zaważyć trzeba, że do transakcji płatniczych będą należały wpłaty i wypłaty dokonywane na rzecz posiadacza rachunku, które nie mieszczą się w pojęciu rozliczeń pieniężnych. Uznanie rozliczeń pieniężnych za takie, które mieszczą się w definicji usług płatniczych, nie przesądza ostatecznie o objęciu ich regulacją ustawy o usługach płatniczych¹⁸. Należy mieć na uwadze, że w ustawie o usługach płatniczych zawarte zostały definicje jedynie wybranych usług płatniczych (polecenia zapłaty i usługi przekazu pieniężnego).

W literaturze przedmiotu pojęcie to definiowane jest jako działania prawne i faktyczne, które prowadzą do¹⁹:

- 1) zmiany stanu środków pieniężnych na dwóch rachunkach (na rachunku, który ma być obciążony daną sumą pieniężną i na rachunku, który tą sumą pieniężną ma być uznany);
- 2) zmiany stanu środków pieniężnych na określonym rachunku bankowym, będącej następstwem wpłaty środków pieniężnych na ten rachunek bądź wypłaty z tego rachunku na rzecz osoby trzeciej.

Istota umowy rachunku bankowego, określona w art. 725 KC, wskazuje, że prowadzenie rozliczeń pieniężnych przez banki jest z nią ściśle powiązane. Przez umowę rachunku bankowego bank zobowiązuje się względem posiadacza rachunku, na czas oznaczony lub nieoznaczony, do przechowywania jego środków pieniężnych oraz jeśli umowa tak stanowi, do przeprowadzania na jego zlecenie rozliczeń pieniężnych. Z powyższego wynika jednoznacznie, że bank zobowiązany jest w ramach prowadzonego rachunku bankowego do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych na zlecenie posiadacza rachunku. W tym zakresie niemożliwe są także postanowienia umowne wyłączające taki obowiązek.

Mając na uwadze przepisy Kodeksu cywilnego i Prawa bankowego, odnoszące się do przeprowadzania rozliczeń pieniężnych (w literaturze przedmiotu określane także jako polecenie rozliczeniowe²⁰), stwierdzić należy, że regulacja ta jest ograniczona. W dalszej części opracowania omówione zostaną regulacje ustawy o usługach płatniczych, które mają

kluczowe znaczenie dla przeprowadzania zleceń płatniczych, a jednocześnie obarczone zostały pewnymi brakami legislacyjnymi, w związku z czym odwołanie do Kodeksu cywilnego czy prawa bankowego wydaje się niezbędne.

Cechy i zasady realizacji zlecenia płatniczego na gruncie ustawy o usługach płatniczych

Jak już wyżej wskazano, transakcja płatnicza inicjowana przez płatnika oznacza wykonanie zlecenia płatniczego. Natomiast zlecenie płatnicze, zdefiniowane w ustawie o usługach płatniczych, to oświadczenie płatnika lub odbiorcy skierowane do jego dostawcy zawierające polecenie wykonywania transakcji płatniczej. W doktrynie podkreślono, że taka definicja oznacza, że każde polecenie rozliczeniowe będzie poleceniem płatniczym. Jednocześnie na uwagę zasługuje fakt, że pojęcie zlecenia płatniczego jest pojęciem szerszym²¹. Obejmuje również inne polecenia posiadacza rachunku bankowego związane z wpłatami i wypłatami z rachunku na jego rzecz²².

Ustawa o usługach płatniczych wyróżnia trzy różne rodzaje transakcji płatniczych, w zależności od sposobu zainicjowania:

- a) zainicjowane przez płatnika (np. polecenie przelewu);
- b) zainicjowane przez płatnika za pośrednictwem odbiorcy (np. zapłata kartą płatniczą);
- c) zainicjowane przez odbiorcę (np. polecenie zapłaty).

Należy zwrócić uwagę, że ustawa o usługach płatniczych, regulując zagadnienie zlecenia płatniczego, odniosła się do niego w szerokim zakresie. W związku z tym niezbędne jest ustalenie, czy w ogóle, a jeśli tak, to w odniesieniu do jakich zagadnień, stosowane będą przepisy Prawa bankowego czy Kodeksu cywilnego²³. Mając powyższe na uwadze, podkreślenia wymaga, po pierwsze, fakt, że w ustawie o usługach płatniczych nie uregulowano treści zlecenia płatniczego. Oznacza to, że w tym zakresie zastosowanie powinny mieć regulacje zawarte w Kodeksie cywilnym czy Prawie bankowym, jednakże przepisy wymienionych aktów prawnych nie odnoszą się do treści rozliczeń pieniężnych. W związku z czym uznać należy, że zagadnienie „treści zlecenia płatniczego” jest przed-

¹⁵ Z. Ofiarski, *Prawo...*, s. 239.

¹⁶ W. Iwański, *Umowa rachunku...*, s. 114.

¹⁷ W. Pyziół, A. Walaszek-Pyziół, *Ustawa z 2011 roku o usługach płatniczych a umowa rachunku bankowego*, *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* 2012, s. 3.

¹⁸ W. Iwański, *Umowa rachunku...*, s. 115.

¹⁹ *Ibidem*, s. 116 i podane tam: W. Pyziół, *Umowa rachunku bankowego*, [w:] J. Panowicz-Lipska (red.), *SPP*, t. 8, *Prawo zobowiązań – część szczególowa*, Warszawa 2011, s. 521 i n.

²⁰ W. Iwański, *Umowa rachunku...*, s. 116.

²¹ *Ibidem*, s. 118.

²² W. Pyziół, A. Walaszek-Pyziół, *Ustawa z 2011 roku...*, s. 4 i 6.

²³ Por. W. Iwański, *Umowa rachunku...*, s. 118.

miotem umów. Po drugie, w ustawie o usługach płatniczych nie zostały wprowadzone wymogi odnoszące się do formy zlecenia płatniczego. W tym zakresie można stwierdzić, że w przypadku braku odmiennych regulacji umownych zastosowanie znajdują zasady ogólne, czyli przewidujące każdą formę (art. 60 KC). Trzeba także pamiętać, że możliwa jest forma elektroniczna, którą dopuszcza Prawo bankowe²⁴. Po trzecie, ustawodawca wskazał w definicji zlecenia płatniczego, że opiera się ono na oświadczeniu płatnika lub odbiorcy, jednakże nie wskazał szczegółowo, jak takie oświadczenie powinno być wyrażone. Z ustawy o usługach płatniczych wynika jedynie, od jakich podmiotów zlecenie płatnicze powinno pochodzić. Odwołując się do przepisów Kodeksu cywilnego, tj. treści art. 61 § 1, oświadczenie woli uznaje się za złożone z chwilą, gdy doszło do drugiej strony, w taki sposób, że mogła ona zapoznać się z jego treścią. Natomiast, w myśl art. 61 § 2 KC, jeśli chodzi o oświadczenie woli wyrażone w postaci elektronicznej, jest ono złożone z chwilą, gdy wprowadzono je do środka komunikacji elektronicznej, w taki sposób, że można było zapoznać się z jego treścią. W bankowości elektronicznej (internetowej) najczęściej będzie to moment wprowadzenia polecenia do systemu bankowości internetowej. Po czwarte, należy zwrócić uwagę na regulację art. 49 ust. 1 UsłPłatU, gdzie określony został moment otrzymania zlecenia płatniczego jako moment, w którym zlecenie zostało otrzymane przez dostawcę płatnika. Podkreślić jednak należy, że zlecenie może być przekazane bezpośrednio przez płatnika oraz przez odbiorcę albo za pośrednictwem odbiorcy²⁵. Ustalenie tego momentu ma fundamentalne znaczenie dla wskazania chwili zrealizowania transakcji, a w efekcie dla ustalenia terminu spełnienia świadczenia. Ponadto, z treści art. 49 ust. 1 UsłPłatU wynika, że jeśli dzień otrzymania zlecenia nie jest dniem roboczym w świetle obowiązujących przepisów, wtedy przyjmuje się, że zlecenie zostało otrzymane pierwszego dnia roboczego po tym dniu. Zasada powyższa nie odbiega od zasad określonych na gruncie Kodeksu cywilnego, w związku z czym należy przyjąć, że ma charakter informacyjny i nie stanowi rozwiązania szczególnego.

Na tle przyjętego w art. 49 UsłPłatU rozwiązania istotne jest przede wszystkim wskazanie, kiedy i po spełnieniu jakich wymogów można uznać, że dostawca otrzymał zlecenie. Należy zatem ustalić, jakie warunki muszą być spełnione, żeby można było stwierdzić, że zlecenie zostało otrzymane przez dostawcę. W tym zakresie ważną rolę spełniać będzie umowa, która powinna określać, w jaki sposób następuje przekazanie zlecenia, czyli jakie informacje powinien przekazać płatnik czy odbiorca, oraz jakie procedury i instrumenty powinny być w tym zakresie wykorzystane²⁶. Szczególne rozwiązanie zaproponował ustawodawca w art. 49 ust. 2 i 3 UsłPłatU. W myśl tych postanowień dostawca może ustalić nieprzekraczalny, przypadający pod koniec dnia roboczego moment, w którym otrzymane zle-

cenie płatnicze uznaje się za otrzymane pierwszego dnia roboczego po tym dniu. Takie zlecenie płatnicze będzie więc traktowane jako otrzymane w kolejnym dniu roboczym. Dodatkowo należy zauważyć, że jeśli następny dzień będzie dniem ustawowo wolnym, to w takiej sytuacji, dniem otrzymania zlecenia będzie pierwszy dzień roboczy po dniu wolnym. Ustawodawca określił tu szczególną zasadę, stosując zwrot nieostry „po koniec dnia”. Taka regulacja ustawowa pozwoliła wypracować bankom praktykę nazwaną *cut-off times*. Oznacza ona, że banki wprowadzają w swoich regulaminach (ogólnych warunkach) zasady odnoszące się do realizacji pojedynczych transakcji płatniczych tzw. *data spot*, określając, że standardowy termin rozliczenia transakcji przypada na drugi dzień roboczy po dniu złożenia zlecenia, pod warunkiem iż zostało ono złożone zgodnie z obowiązującym w banku *cut-off time*²⁷. W ten sposób, w zakresie funkcjonowania bankowości internetowej, banki wprowadzają umowne ograniczenia godzinowe dla składania poleceń rozliczeniowych, co oznacza, że polecenia, które dotarły do banku po tej godzinie, są uznawane za złożone następnego dnia roboczego²⁸.

Na uwagę zasługuje także regulacja art. 49 ust. 3 UsłPłatU, gdzie określone zostały zasady odnoszące się do ustalenia chwili otrzymania zlecenia w przypadku zleceń, których realizacja jest odroczone w czasie (z odroczonym terminem płatności). Jeżeli użytkownik inicjujący zlecenie płatnicze i jego dostawca uzgodnią, że wykonanie zlecenia płatniczego rozpoczyna się:

- 1) określonego dnia,
- 2) pod koniec wskazanego okresu,
- 3) w dniu, w którym płatnik przekazuje do dyspozycji swojemu dostawcy środki pieniężne na wykonanie zlecenia płatniczego,

wówczas za moment otrzymania zlecenia dla celów obliczenia maksymalnego terminu realizacji uznaje się początek dnia, o którym mowa w pkt 1, albo dnia będącego ostatnim dniem okresu, o którym mowa w pkt 2, albo dnia, o którym mowa w pkt 3. Jeżeli realizacja zlecenia płatniczego ma nastąpić w dniu określonym w umowie, wówczas przyjąć należy, że momentem otrzymania zlecenia jest początek

²⁴ Oświadczenie woli posiadacza rachunku bankowego może być złożone poprzez bankowość internetową, która jest uzgodnioną pomiędzy bankiem a posiadaczem rachunku, uzgodnionym sposobem komunikacji.

²⁵ B. Bajor, [w:] A. Zalcewicz, B. Bajor (red.), Ustawa o usługach płatniczych. Komentarz, Warszawa 2016, s. 217.

²⁶ *Ibidem*, s. 217.

²⁷ Przykładowo: Zasady realizacji pojedynczych transakcji płatniczych w podkarpackim banku spółdzielczym, materiał źródłowy: <https://www.banknowybyfg.pl/docman-wszystko/regulaminy/103-zasady-realizacji-pojedynczych-transakcji-płatniczych/file>; Ogólne warunki realizacji zleceń płatniczych w ipko biznes w systemie informatycznym banku, https://www.pkobp.pl/media_files/e0dde6d3-8e76-4485-9c2b-61899031fd5f.pdf (dostęp z 22.3.2021 r.).

²⁸ Patrz także: W. Iwański, Umowa rachunku..., s. 117.

tego dnia. Jeśli z umowy wynika, że wykonanie zlecenia płatniczego nastąpi pod koniec wskazanego w umowie okresu, wówczas ostatni dzień tego okresu jest traktowany jako dzień otrzymania zlecenia. W ostatnim przypadku, gdy dniem tym jest dzień, w którym płatnik przekaże do dyspozycji środki pieniężne dostawcy, to momentem otrzymania zlecenia jest początek dnia, w którym środki te zostaną przekazane.

W przedmiocie analizowanych zagadnień należy także zwrócić uwagę na zakres regulacji ustawy o usługach płatniczych, który wprowadza zasadę dotyczącą odmowy wykonania zlecenia. W myśl regulacji art. 50 UsłPłatU dostawca nie może odmówić wykonania autoryzowanego zlecenia płatniczego, zainicjowanego przez płatnika albo odbiorcę lub za jego pośrednictwem, jeżeli zostały spełnione postanowienia wskazane w umowie łączącej dostawcę i użytkownika. Oznacza to zatem, że odmowa możliwa jest tylko wówczas, gdy nie zostały spełnione przez płatnika postanowienia umowy lub możliwość albo obowiązek odmowy wynika z odrębnych przepisów (np. z ustawy z 11.3.2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu²⁹). Dostawca, odmawiając wykonania zlecenia płatniczego, jest zobowiązany powiadomić o tym fakcie płatnika wraz z podaniem przyczyn tej odmowy (pod warunkiem że przepisy odrębne nie ograniczają lub nie wyłączają takiej możliwości). Natomiast w sytuacji odmowy wykonania zlecenia płatniczego, spowodowanej wystąpieniem w zleceniu błędu, dostawca jest zawiadamiany o procedurze sprostowania błędów, które taką odmowę spowodowały. Z powyższego wynika, że na banku, który występuje jako dostawca usług płatniczych, spoczywają obowiązki informacyjne, ale wynikają one także z Prawa bankowego. W tym zakresie ustawa o usługach płatniczych jedynie je ugruntowała.

Na zakończenie powyższych rozważań, dotyczących regulacji zlecenia płatniczego w ustawie o usługach płatniczych, należy odnotować, że ustawa ta zawiera także regulację, w której określono zasady „odwołania zlecenia płatniczego”, wskazując także, do którego momentu możliwe jest owo odwołanie. W myśl postanowień art. 51 UsłPłatU użytkownik nie może odwołać zlecenia płatniczego od chwili jego otrzymania przez dostawcę płatnika. Jest to zgodne z zasadą wyrażoną w art. 61 § 1 KC. Oświadczenie woli o odwołaniu zlecenia płatniczego musi dotrzeć najpóźniej wraz z oświadczeniem zlecenia transakcji płatniczej. Taka zasada nie jest możliwa do spełnienia w przypadku transakcji dokonywanych przy wykorzystaniu instrumentów płatniczych (np. kart płatniczych)³⁰. Te szczególne reguły odwołania zlecenia płatniczego dotyczą sytuacji, gdy inicjatorem transakcji jest odbiorca lub gdy transakcja jest inicjowana za jego pośrednictwem. Płatnik nie może wtedy odwołać zlecenia płatniczego po przekazaniu zlecenia odbiorcy lub po udzieleniu przez płatnika zgody odbiorcy na

wykonanie transakcji. W doktrynie podkreśla się, że jedynie umowa może przewidywać inne rozwiązanie³¹.

Nieco odmienne zasady wprowadził ustawodawca w ustawie o usługach płatniczych, w stosunku do odwołania polecenia zapłaty. Płatnik może odwołać transakcję, przy zachowaniu prawa do zwrotu kwoty tej transakcji, nie później jednak niż do końca dnia roboczego poprzedzającego uzgodniony dzień obciążenia rachunku płatniczego. Oznacza to, że złożenie oświadczenia musi nastąpić przed końcem dnia oraz musi być to dzień uznawany za dzień roboczy. Na podobnych zasadach użytkownik może odwołać zlecenie płatnicze w przypadku odroczenia transakcji płatniczej. Po upływie terminu do odwołania zlecenia płatniczego można je odwołać, wyłącznie po uzgodnieniu między sobą przez użytkownika i jego dostawcy. W niektórych przypadkach wymagana jest zgoda dostawcy (art. 51 ust. 2 i 3). Ponadto dostawca może pobierać opłaty za odwołanie zlecenia, jeżeli tak uzgodniono w umowie.

Podsumowanie

Podejmując się badań, które z jednej strony obejmują specyficzne dla rynku usług płatniczych instytucje (zlecenie płatnicze, transakcje płatnicze, umowa ramowa), a z drugiej strony dotyczą podmiotów, które równolegle funkcjonują na rynku usług bankowych (banki), trzeba przede wszystkim zwrócić uwagę na regulacje prawne rozproszone w różnych aktach prawnych, mając świadomość, że każde z nich, interpretowane osobno nie spełnia kryterium kompleksowości. Ponadto należy pamiętać, że z jednej strony są to regulacje ogólne i mające powszechne zastosowanie (jak te o oświadczeniu woli, wynikające z Kodeksu cywilnego), jak również szczególne, odnoszące się tylko do określonego podmiotowo lub przedmiotowo zakresu czynności (np. dostawca usług płatniczych).

Przeprowadzona na potrzeby niniejszego opracowania analiza ustawodawstwa wykazała, że tradycyjne podejście do funkcjonowania banków, a przede wszystkim zawieranych przez nie umów rachunku bankowego jest niewystarczające, aby dokonać interpretacji i wykazać znaczenie umów rachunku płatniczego, które służą wykonywaniu transakcji płatniczych. Współcześnie, prowadzenie rachunków płatniczych przez banki czy spółdzielcze kasy oszczędnościowo- kredytowe jest jednym z ważniejszych obszarów działalności tych podmiotów. Należy mieć na uwadze, że rynek usług płatniczych opiera się wprawdzie na podmiotach funkcjonujących na rynku bankowym, ale

²⁹ T.j.: Dz. U. z 2020 r. poz. 971 ze zm.

³⁰ B. Bajor, [w:] A. Zalcewicz, B. Bajor (red.), Ustawa..., s. 221.

³¹ *Ibidem*, s. 221.

charakteryzuje się swoistością wykonywanych na tym rynku usług (usługi płatnicze), uregulowanych w znacznej mierze odrębną regulacją. Rynek ten tworzą podmioty, które są ukierunkowane na świadczenie określonych usług, przy jednoczesnym ograniczeniu możliwości ich świadczenia przez inne podmioty. Wyodrębnienie rynku usług płatniczych w ujęciu funkcjonalnym nie może oznaczać zawężenia re-

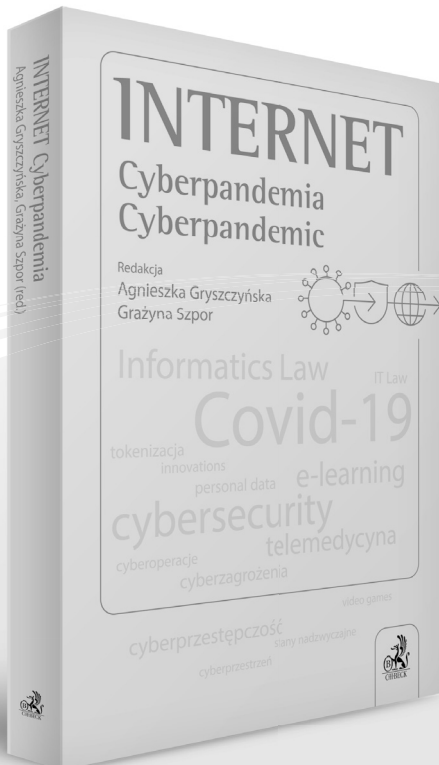
gulacyjnego tylko do tego obszaru funkcjonowania. Stąd też przyjętą tezę badawczą należy potwierdzić. Realizowanie zleceń płatniczych, służących wykonywaniu transakcji płatniczych, nie stanowi autonomicznego pod względem regulacyjnym, obszaru działalności. Nie jest to możliwe przede wszystkim z uwagi na działalność w tym obszarze banków podlegających reżimowi Prawa bankowego.

Słowa kluczowe: zlecenie płatnicze, rozliczenie pieniężne, usługa płatnicza, transakcja płatnicza.

Payment order – as cash settlements – containing an order to execute a payment transaction

Currently, the issues of monetary settlements are matters of great importance in the context of the functioning of banks, primarily due to the development of online banking. Moreover, it covers issues of a broader nature, relating to the functioning of the payment services market, and even the entire financial market. The main goal of the research and analyses carried out for the needs of this study was not so much a comprehensive approach to the issue of monetary settlements, but above all an attempt to systematize legal solutions in the field of payment orders that are used to perform payment transactions. Therefore, attention was drawn to the principles that the applicable legislation attribute to payment orders, at the same time paying attention to basic (and also specific) definitions in this area. The main thesis statement was the assumption that payment orders cannot constitute an independent area of activity (banking or other), which will be regulated by only one legal act. The basic research method used for the needs of this study was a dogmatic and legal method, and the applicable legislation and literature on the subject were analyzed.

Keywords: payment order, payment transaction, cash settlement, payment service.

Cyberpandemia

ksiegarnia.beck.pl
Zadzwoń: 81 46 13 300
E-mail: kontakt@beck.pl

C.H. BECK